

CONCEPȚIA ETICĂ A LUI MAX SCHELER

TEODOR VIDAM

On Max Scheler's Ethical Perspective. This study aims to capture and define some aspects of Scheler's view on quality. His controversial personality led, via the experience of moral, to the ontological reconstruction of the human being. His work is an exemplary contribution to the domain of moral, revealing one of the most prestigious ethics of the twentieth century. The Schelerian existential discourse, having ethical, ontological and anthropological important consequences, constitutes an unfairly neglected heritage.

Key words: ordo amoris, sympathy, love, shame, resentment.

Personalitatea controversată a autorului

Personalitatea lui M. Scheler nu a separat niciodată actul de a filosofa și actul de a trăi. Nici o formulă lapidară sau succintă nu ar putea reda complexitatea naturii contradictorii și pasionante, tragic multiplicată contra ei însăși a lui M. Scheler. Probabil l-am putea numi, deloc întâmplător, o personalitate spontană și arzătoare în vecinătatea geniului. Dotat cu mobilitate și receptivitate uimitoare, mereu în pragul înminunării, M. Scheler era sensibil la nuanțele și gradațiile cele mai fine ale fenomenelor și proceselor, împărtășindu-ne cu bucurie mărturiile despre bogățiile lumii și reflectându-le prin conferirea unei străluciri.

„Deschiderea-în-lume (*weltoffenheit*)” din care el face atributul esențial al omului în existență, îndeosebi în opera sa *Die Stellung der Menschen in Kosmos*, îl caracterizează ca personalitate accentuată. Lumea în totalitatea sa ca diversitate în și prin amplitudinea sa, cu profunzimi existențiale nebănuite, mistere încă nedeslușite în plenitudinea lor nu constituie pentru intelect un sistem referențial accesibil și lejer. După M. Scheler, trebuie să respectăm finețea și textura existenței, a cărei cunoaștere nu poate fi epuizată niciodată.

Concepția filosofică a lui M. Scheler am putea să o definim în ansamblu ca o filosofie a ființei și valorii, și nicidecum a conștiinței, o filosofie care pleacă de la o ontologie realistă, de la „ființa-ca-ființă”, fără să i se atribuie calificativul *bonum* sau *malum*. Profesând o filosofie a ființei, el se desparte de aceea a conștiinței, în care alunecă idealismul subiectiv. În același timp sesizăm pe parcursul întregii sale operă, probabil cu excepția celor de maturitate, o neliniște febrilă, o precipitare prin preluarea și adâncirea nucleelor în arii mai vaste de cercetare și tratare analitică. El nu se folosește decât parțial de căile și metodele anterioare în demersurile sale filosofice originale de amploare. Punctul lui de plecare este unul propriu, uimirea

încântătoare ce ne poate dezvălui și decanta zăcămintele bogăției pe care le ascunde existența în sine, inclusiv ființa umană.

N. Hartmann vede în M. Scheler un „Problemdenker” neconținut preocupat de originea lor, de problematizarea și interpretarea într-o manieră insolită a soluțiilor propuse. De aici perpetua mobilitate, trecerea neconținută de la o idee la alta, trecere menită să le soluționeze, să deschidă noi perspective, dar și să complice contrazicerile circumstanțial și ocazional. M. Scheler s-a concentrat nu numai pe înțelegerea împreunării ființei cu valoarea, dar a intuit importanța noilor câmpuri de analiză (antropologic și lingvistic) pentru reflecția filosofică autentică. După cum consideră Lüttzeler, el a fost mai degrabă un conquistador al spiritului decât un arhitect sigur și ponderat al unui sistem bine rotunjit.

Bogăția ideilor, mobilitatea gândirii, amploarea curiozității, au făcut mult mai dificilă coerența și sistematizarea. Cu toate că el nu a renunțat la metafizică, cu toate că el socotea filosofia ca fiind sistematică, el nu a reușit să articuleze convingerile într-un sistem câtuși de puțin coerent în domeniile care l-au preocupat până la sfârșitul fulgerător al vieții: etica, axiologia și antropologia. Cel mai mare filosof spaniol, Ortega y Gasset, consideră opera sa ca fiind un edificiu ciudat de proprietăți marcat de claritate și dezordine, un caz extrem de interesant de supraproducție de idei. El nu a scris o singură frază care să nu ne dezvăluie ceva esențial, clar și evident.

Ceea ce determină la M. Scheler activitatea gândirii este mai puțin dorința veritabilă de a poseda adevărul decât bucuria contactului cognitiv cu fenomenele interesante și expresive. El este mânat de o nestăvilită sete de a cunoaște noul. Subiectul trebuie să-și propună și să se mențină în cunoscut și necunoscut, pentru Scheler întoarcerea la obiect rămâne o permanență dar el nu respinge explorarea adâncimilor subiectivității ființei umane și valorificarea acesteia deopotrivă prin relațiile interpersonale și instituționalizate.

Nimeni până la Scheler nu ne-a dezvăluit zămisirea și manifestarea modalităților existențiale ale experienței morale (fie ea nemijlocită, mijlocită sau mixtă). Acesta e punctul nodal prin care gândirea etică a lui M. Scheler culminează pe harta filosofiei europene. Probabil că ethosul său s-a aflat sub „categoria aspirației infinite”. În acest sens, l-a preocupat sentimentele care dau viață experienței morale, de la sentimentul pudorii la sentimentul simpatiei, iubirii și pervertirea acestora prin resentimente. Gândirea sa etică este expresia superioară a evoluției spiritualității europene în secolul douăzeci.

Dar, instabilitatea lui Scheler este responsabilă de tragicul profund care i-a zdruncinat și deșirat viața. Nu deținem încă nici o certitudine, ci doar simple ipoteze despre temperamentul său vulcanic și slăbiciunile manifestate în fața exigențelor unei sexualități insașiabile. Revenind la liniile esențiale de analiză nu contestăm caracterul schimbător, versatil al lui Scheler în fața unei cerințe sau dorințe de moment, dar fără o asemenea imersiune nu ne putem etala fețele multiple ale emoțiilor și sentimentelor a ceea ce el numește „*ordo amoris*”.

Analiza diferitelor regiuni sau domenii ale existenței și ale vieții spirituale a constituit o preocupare constantă de-a lungul întregii activități filosofice a lui

Scheler. Viața și gândirea sa au fost o luptă și o percepție curajoasă. Ele alcătuiesc un demers și o măreție unică în ce privește explorarea și elaborarea judecăților despre teritoriul moralității.

2. Valorificarea experienței morale în viziunea filosofică a lui Max Scheler

În mod rezonabil, Scheler consideră că o morală care vede în simpatii o valoare morală înaltă și care ar încerca să întemeieze pe acesta orice conduită umană nu corespunde faptelor vieții morale. Morala simpatiei nu poate fi dedusă din atitudinea spectatorului sau din experiențele interne ale celuilalt. După cum, la fel, ar fi o eroare gravă să credem că este imposibil de a formula judecăți etice dacă nu sunt întemeiate pe simpatie. Căci dispunem de o clasă de judecăți despre noi înșine, care sunt rezultatul remușcărilor, căințelor care nu au nimic de-a face cu simpatia. Emergența sinelui de jos în sus începe cu intercalarea "pre-ordinii" între haosmos și cosmos. Plecăm de la enunțul ontologic simplu: existența este și devine. Numai că în cazul ființei umane, substratul liniar este împreunarea dintre corp și suflet care poate să dea meștere prin valorificarea psihismului uman spiritului sau activității gândirii. Cel care a introdus termenul de "haosmos" este G. Deleuze în cartea sa *Diferență și repetiție*.

„Pre-ordinea” care izvorăște din „haosmos” în cazul subiectului cunoscător, ea nu este nici structura logică apriori, nici dimensiunea noetico-noematică dezvăluită de Husserl în urma celor trei reflecții fenomenologice succesive, ci „ordo amoris” dorințele și preferințele inculcate. În substratul primar al psihismului uman. Aria de cuprindere a gândirii etice scheleriene este între acești doi poli: substratul primar al psihismului uman și persoana ca unitate etico-spirituală de ordin superior. Acesta e punctul de plecare în deslușirea viziunii etice a lui Scheler și punctul de plecare în înțelegerea lumii valorilor pe care el o propune.

În acest context de analiză, putem sublinia următoarele aspecte calitative majore, și anume în timp ce simpatia este preponderent de factură "reactivă", iubirea este peste tot și întotdeauna spontană. Dacă deschiderea omului în lume reprezintă atributul esențial al ființei umane, înseamnă că dobândirea întregii experiențe a spiritului uman se leagă de acest act și atribut. Căci perceperea a ceea ce se întâmplă cu alta, precede întotdeauna simpatia și compasiunea. Acestea nu țin de conținutul stărilor sufletești, ci de valoarea lor. Aceasta este o disociere calitativă deloc neglijabilă.

A retrăi sentimentele celuilalt nu înseamnă a rămâne în limitele unei simple cunoașteri, dar aceasta nici nu implică un act moral ieșit din comun. Ne reprezentăm calitatea bucuriei celuilalt sau calitatea suferinței celuilalt fără a împărtăși „reacțiile afective” la fel. Cineva putea avea eu-l personal totalmente diferit de sinele de grup sau colectiv. Distingem pudoarea cuiva prin roșeața obrazului sau prin bucuria zglobie a râsului său stenic. Simpatia ca mișcare reactivă a relațiilor interpersonale se deosebește de simpla imitație sau contagiune afectivă.

Spre deosebire de Kant, care recunoștea doar sentimentul sobru de respect față de preceptele morale, Scheler a întreprins prospecțiuni și analize mult mai

percutante în domeniul sentimentelor morale. Astfel, simpatia reprezintă un cumul de patru caracteristici distinctive ale înțelegerii afective: a) în primul rând este vorba de împărtășirea în comun a unor trăiri afective; b) în al doilea rând este vorba „de ce luăm partea” la bucuria sau suferința celui alt; c) în al treilea rând este vorba de trecerea dincolo de limitele unei contagiuni afective; d) în al patrulea rând este vorba de potențarea dignității sau indignității bucuriei sau suferinței fără a se accede la fuziune afectivă.

Dacă unul sau altul dintre cele patru aspecte comportă împotmoliri, asistăm la deblocări pe care le realizează psihanaliza. În orice caz, teoriile genetica-evoluționiste nu reușesc să explice apariția milei Principiul individuației, limitele și limitările incorporabilității, parcurgerea stadiilor unui ciclu existențial, precaritățile legate de anumite boli sau lipsuri, toate acestea îl fac pe Schopenhauer să aleagă o soluție negativă între cele două teze opuse (*omne ens est bonum; omne ens est malum*) și anume sentința paradoxelor „ar fi fost mai bine să nu fi existat”. Nu întâmplător Schopenhauer consideră mila ca fiind sursa valorilor morale. Categorie Scheler respinge această poziție de vreme ce el pleacă de la teza realist raționalistă aceea a „ființei ca ființă”.

În mod judicios el constată că suportăm contagiunea afectivă în mod involuntar, iar simpatia presupune o anumită distanțare fenomenologică între euri, distanță pe care identificarea sau fuziune afectivă le abolește. „Cât despre omul însuși, departe de a fi «stăpânul și regele» lumii vii, el nu este decât «primul cetățean»¹. Nu numai înrădăcinarea concretă în solul existenței naturale și social-istorice, nu numai însuflețirea cu fluxurile și refluxurile potențialităților sale actualizate în prezent, ci totalitatea emoțiilor și sentimentelor psihismului uman ne fac să fim trăitori și contigenți. M. Scheler s-a aflat pe tot parcursul vieții sale în acest avanpost sau „turnul sau de veghe” ca și cum viața lui ar fi fost o apariție meteorică.

O teorie etică propriu-zisă nu se poate constitui în virtutea aplicării și valorificării unui principiu, fie cel a plăcerii (hedonismul), fie al suferinței ce duce la compasiune sau milă (pesimism). La fel, o teorie etică nu se poate constitui în virtutea unui cumul de sentimente. Fin explorator al registrului sentimentelor morale în diversitatea și variabilitatea lor, Scheler e convins că o etică nu are sorți de izbândă fără întrepătrunderea, interpotențarea și conlucrarea laolaltă a științelor social-istorice, psihologice, sociologice, dar îndeosebi etica are nevoie de puncte de sprijin de ordin axiologice și antropologice.

Compătimirea duce la înțelegere. Morala ar trebui să zică omului în acest context să „fie atent de a nu considera suferința celui alt ca suferința ta proprie și de a nu cheltui energia ta voind să o îndepărteze”. Și dacă omul este incapabil să se adapteze la o asemenea normă el nu are altceva de făcut decât să caute un medic. Căci faptul de a încerca și a retrăi o durere nu este același lucru cu durerea însăși. Căci fără un anumit sentiment de sine și infrastructura organică proprie fiecăruia în ce privește plămădirea valorilor și relațiilor cu ceilalți, viața propriu-zisă morală este de neconceput și imposibilă.

¹ M. Scheler, *Nature et formes de la sympathie*, edition Payat, Paris, 1929, p 55.

Fără îndoială, omul dispune de un număr finit de calități afective cum el dispune de un număr finit de culori fundamentale. Dar datorită ansamblului acestor calități pe care un om le posedă și care în mod cert formează baza sentimentelor reale, el este capabil să înțeleagă prin intermediul unei intuiții nemijlocite sentimentele celorlalți, chiar dacă aceste sentimente nu ar fi niciodată obiectul stărilor proprii în calitate de unități reale ale experienței personale. Scheler adâncește analiza psihismului uman prin opera sa de referință *Der Formalismus in der Ethik und die Materiale Wertethik*², prin distingerea între: negația afectivă, sentiment vital, sentiment psihic și sentiment spiritual.

Simpatia umană nu este un simplu epifenomen după cum consideră teoriile genetic-evoluționiste (Darwin, Spencer, E. von Hartmann); ea nu rezidă în particularitățile psiho-somatice ale organismelor vulnerabile, ea nu duce la compasiune și milă ca sursă a valorilor morale, după cum consideră Schopenhauer; ea nu poate fi înțeleasă de pe poziția atitudinii unui spectator, după cum consideră A. Smith. Simpatia este împărtășire și înțelegere afectivă, este leagănul valorilor morale în curs de constituire și afirmare.

Confundând simpatia cu atitudinea spectatorului imparțial, A. Smith nu-i recunoaște valențele și implicațiile morale reale și o reduce precum Kant la o abstracție inutilă, adică la „bunăvoința dezinteresată”. La fel, confundând simpla percepție afectivă cu simpatia, Schopenhauer o lipsește de orice eficacitate și valoare morală. Egoismul, remarcă pe bună dreptate Scheler, este o încurcătură eremită a inimii și a sufletului. Și totuși, referitor la simpatia umană și lumea valorilor, Scheler conchide într-o manieră tranșantă: simpatia este o prezență apriori, ca urmare a reducățiilor fenomenologice succesive: punerea lumii „*partes extra partes*” între paranteze, punerea între paranteze a trăirilor psihice generate de ceea ce Scheler numește „*umwelt*”; accesarea prin reducăția eidetică la dimensiunea noetico-noematică a conștiinței umane ca lume a semnificațiilor pre-acțiunii; dar Scheler nu se oprește la circumscrierea subiectului cunoscător prin exercitarea facultăților sale intelectuale prin sine înaintea oricărei experiențe, demers filosofic propriu gândirii kantiene, ci el scotocește până la substratul liminar sau ultim al ființei, acela al ordinii emoționale (sau „*ordo amoris*”), care, prin dorințele, aspirațiile și preferințele ei, pre-orientează în constituirea valorilor dincolo de substratul intențional dezvăluit de Husserl.

Vitalismul circumscris de biologie și științele subsecvente scoate în relief faptul că ființa umană, prin structura sa esențială (corp, suflet, spirit), prin subsistemele care mențin unitatea indivizibilă, prin adâncimile psihismului uman și cele existențiale, are o măreție unică nepuizabilă încă în misterele sale. Lumea valorilor în genere și plămădirea lor se confruntă cu limite și limitări, cu obstacole uneori de nedepășit. Competiția torțelor, cum numea E. Sperantia procesiunea valorilor, nu este hotărâtă dinainte. Eruperea și canalizarea energiei creatoare nu e prestabilită, ci ea poate fi întrezărită sau intuită câteodată.

² M. Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die Materiale Wertethik*, Yalle, 1922, pp. 10-15.

Simpatia nu face decât să urmeze o calitate, varietatea și profunzimea iubirii. În iubire, simpatia arde ca o flacără calmă și durabilă ce comunică căldură vieții. În iubire, totalitatea ființei nu reprezintă suma elementelor particulare separate, ci în iubire, viața însăși își găsește propriul dublu și propria unitate. Înțelegerea iubirii ca o contopire a două ființe, precum și preceptul creștin „iubește-ți aproapele ca pe tine însuși” sunt interpretări eronate. Iubirea nu este o amplificare cantitativă a egoismului. Iubirea veritabilă rezidă în a înțelege în mod suficient o altă individualitate, esențialmente diferită de a mea, punându-mă în locul ei, concepând-o ca alta decât eu însumi.

Analogia și valorificarea amănunțită a emoțiilor și sentimentelor amplificare de partitura experienței morale, dincolo de sentimentul respectului recunoscut de Kant, prin punctarea sentimentului pudorii și simpatiei, a iubirii și a urii iscător de resentimente frustrărilor multiple în secolul douăzeci, fac sau alcătuiesc din contribuția etică a acestui secol, o contribuție exemplară. Nucleul oricărei etici rezidă în deslușirea ierarhiei valorilor în ce privește organizarea și funcționarea raporturilor dintre „eu și altul”, dintre individ și societate, dintre varietate și diversitatea comunităților umane.

Detașându-se de metafizica vitalistă (Schopenhauer, Nietzsche, E von Hartmann), Scheler recunoaște unitatea și diversitatea vieții ce nu poate fi redusă la legi biopsihice. În alți termeni, valorile estetice, etice, religioase nu pot fi considerate sub-varietățile valorilor vitale. În mod prevenitor, Scheler ne avertizează: „Dacă orice mod de a fi și orice existență sunt relative față de viață și dacă cunoașterea lor, la rândul său e posibilă doar în mod relativ, referitor la viață, viața, ea însăși ar fi incognoscibilă”³.

Ethosul culturii occidentale se înscrie între psihic și logos, între logos și lingvistic. După Scheler, el salvează un minimul de absolut prin „ordo amoris” în ce privește etica și lumea valorilor, întrucât acesta circumscrie suportul ontic ca substrat ultim al ființei umane, substrat care „pre-orientează” modalitățile noastre de constituire în ce privește relațiile și comportamentul uman. Ethosul pune la lume un cumul de dispoziții axiologice, normative și finaliste. Nu există eu fără noi și nici noi fără comunitatea și societatea umană. Victoria repurtată de monoteismul iudeo-creștin asupra religiilor și metafizicii lumii ontice, a fost, fără îndoială, a fost prima posibilitate radicală de emancipare în occident și primul asalt sistematic în studiul naturii.

Ethosul definește psihologia unui popor, altfel zis, regulile care, în fiecare contact, regizează și definesc elaborarea spirituală a valorilor, pe scurt, în alți termeni și pentru a simplifica, ființa se reunește cu valorile, ideile și idealurile directe pentru a împlini ființa umană în pofida adversităților, pentru ca actul cultural să răzbată dincolo de avatarurile tehnicii pentru ca munca productivă să nu ne reducă la ipostaza de „homo faber” în defavoarea lui „Homo humanus”.

Activitatea economică și tehnică uniformizează ființa umană fără salvarea sensului vieții. Însă, ethosul se leagă și provine printre altele din structurile și apre-

³ M. Scheler, *Nature et formes de la sympathie*, edition Payot, Paris, 1929, p. 118.

cierile noastre. Viața nu poate fi trăită numai din perspectiva mijloacelor și ustensilelor eficiente și practice. Ethosul nu este un rezultat al raporturilor economice, așa cum este înclinat să creadă Marx. O nouă formă de ethos vine să se impună practicilor și randamentului economic. Scheler sesizează acest reviriment al resurecției umane. Ființa umană nu este un existent oarecare, întrucât microcosmosul subiectivității umane este unic și se poate justifica prin lumea valorilor (transcendența axiologică) și prin raporturi și vigori ale transcendenței divine. Nu ne limităm la activități utile în câmpul economic, la dobândirea unor puteri sau abilități practice, ci încercăm să activăm unele libertăți în câmpurile diversificate ale vieții.

Responsabilitatea etică nu se leagă sau nu depinde doar de unele scheme operaționale ale epistemologiei moderne. E nevoie de o revigorare a staturii sau ținutei morale a ființei umane dincolo de versiunile sau interpretările clipto-metafizice evoluționiste, pozitivistice, ulterior neopozitivistice, pentru ca patosul moral să renască împotriva zicerii lui Schopenhauer ” Ar fi mult mai bine dacă nimic nu ar fi existat”. Ethosul este mult mai mult decât o manieră de a gândi; el împreunează și readuce resursele umane în prim plan. Substanța ethosului implică adaptarea, participarea, angajarea pentru fiecare etapă mare a culturii europene și deopotrivă și a celei române.

Contrar ethosului hindus, ethosul filosofiei occidentale pornește de la tendința de a domina prin cunoaștere și acțiune natura, de a o controla, de a o ghida, idee de sorginte iudeo-creștină, preluată ulterior în varianta catolică, potențată de protestantism. Ethosul de factură raționalistă culminează prin iluminism pentru a se potoli și îmbrăca haina diverselor ideologii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Or, se poate zice, că ființa umană prin microcosmos poartă în sine toate realitățile care o configurează și-i dau viață. Să remarcăm în mod pertinent că natura unui lucru nu rezidă niciodată în scopul său, că omul însuși din punct de vedere psiho-somatic nu este produsul pur și simplu al procreatorilor săi. „Orice om reprezintă, chiar din punct de vedere corporal, un individ nou, original”⁴.

Or, spre deosebire de amorul sexual aservit unor tentații sezoniere, iubirea este peste tot și întotdeauna o mișcare datorită căreia se creează valori, fiind aceea dimensiune fundamentală a vieții pe care Scheler o numește „ordo amoris” care face să se mențină, să se perpetueze, să se vizeze ceea ce este durabil, valabil și viabil, adică călătoria și competiția înspre „capul bune speranțe”. Scheler susține că iubirea nici în mod subiectiv, nici în mod obiectiv nu poate fi redusă la un simplu mijloc de reproducere. Iubirea adevărată nu trebuie să fie sacrificată în favoarea puterii, intereselor pecuniare, utilitariste sau pragmatice. Nucleul intim al iubirii ca expresie a funcției emoționale elementare poate deveni sublimă în favoarea onoarei și demnității umane.

⁴ *Ibidem*, p. 171.

Noutatea sau aventura inedită a fiecărui individ nu constă în faptul că el este produsul părinților săi și nici suma potențială a strămoșilor săi în general, ci în faptul că el reprezintă o manifestare originală a vieții datorită dezvoltării componentei intrinseci a ființei umane: *ordo amoris*. Această sintagmă, „*ordo amoris*”, e suportul ontic emoțional care premerge structurii facultăților intelectuale. Acesta este meritul lui Scheler, de a fi pus în lumină specificul ființei umane prin deschiderea în lume, de a fi analizat într-o manieră percutantă partitura experienței umane.

Scheler se pronunță pentru persoana umană înțeleasă ca unitate spirituală dincolo de particularitățile psiho-somatice determinate de *principio individuationis*. Cu cât pătrundem ființa intimă a unui om, în favoarea unei cunoașteri comprehensive, ghidată de singularitatea a ceea ce el are personal prin *ordo amoris*, cu atât acest om apare unic și nesubstituibil. Dezicându-se de marea majoritate a ideologiilor accentuat-conformiste, exclusiv de ideologia neo-liberală de factură democratică, Scheler pune accentul pe unitatea spirituală a persoanei morale, pe valorificarea „suplimentului de suflet” cu orice preț.

2. Reconstrucția ființei umane conform antropologiei schelariene

Reconstrucția ființei umane ca persoană morală reiese din îndemnul său de a deveni în viața empirică ceea ce suntem în esența personală. Nu putem exercita răspunderea și responsabilitatea personală și colectivă fără să reurcăm sau să străbatem nivelele calitative ale devenirii existenței, fără să recuperăm și valorificăm bogăția psihismului uman, fără să instituim o ordine relativă a valorilor, adică fără să depășim vidul normativ și abaterile de la normalitate. O circumvoluțiune sub forma de cerc fără nici o deschidere în afară sau sub forma de spirală riscă să devină cerc vicios. Statutul existențial al ființei umane este mult mai complex decât ceea ce știm și credem până în prezent. Nu există nicio zonă a organismului care să fie sustrasă durerii sau suferinței, fapt care nu se întâmplă în cazul plăcerii.

Ființa umană prinsă în situațiile concrete este mult mai vulnerabilă la factorii de risc, la frecvența stresurilor care provoacă dezechilibre, la situațiile conflictuale, tensionate, care diminuează energia creatoare, care ne fragilizează decât să ne ajute la menținerea unui biotonus a normalității. Mila, observă Scheler, se folosește de multe ori ca un camuflaj al propriilor dureri. Bunăvoința și reaua voință circumscriu predispoziții și nu atitudini propriu-zise. Fără probe sau dovezi, ele rămân noțiuni vagi, confuze, intenții frânte la jumătatea drumului.

Iubirea se instituie spontan, are ca punct de plecare atracția reciprocă și dezirabilă, dar limpezindu-se treptat de impurități capătă o încărcătură valorică. Din punct de vedere fenomenologic, actul iubirii nu se atașează de eu, ci de persoană ca unitate spirituală și nicidecum ca obiect al percepției. Comparativ cu iubirea, simpatia rămâne la nivelul funcției de a simți și resimți. Orice simpatie se întemeiază pe iubire și încetează în absența acesteia. Judecata de valoare circumscrie o distanță între cel care poartă o valoare personală și cel care

beneficiază de recunoașterea valorii. Numai în acest caz judecata de valoare poate preceda realizarea actului valorificării.

Egoistul nu știe ce înseamnă caracter deoarece nu știe cum să se comporte ca și cum el ar fi singur pe lume. După cum consideră Bernard Shaw, lumea nu este un liceu moral care are ca obiectiv ameliorarea caracterului nostru. Căci fariseul vrea să pară „bun” în ochii săi proprii, în ochii celorlalți sau și față de bunul Dumnezeu. Ori de câte ori considerăm omul ca „obiect”, unitatea sa spirituală ca persoană morală ne scapă și nu rămânem în mâini decât cu o simplă învelitoare în urma dezvoltării. Numeroase acte și calități pot surveni pe parcursul vieții și evoluției social-istorice a umanității. Dar experiența morală propriu-zisă, dacă nu vrem să ajungem în brațele relativismului sceptic, nu poate fi neglijată.

Or, numai împreună ființa și valoarea, după M. Scheler pot da răspunsuri concludente. Căci orice ființă tinde la ceea ce iubește și se opune față de ceea ce urăște. Această polarizare generează alte polarizări (sacru↔profan, urban↔imund, autentic↔inautentic etc.), în acest context cernerea și discernerea devin operații logice și axiologice de terapie mentală, condiții pentru menținerea sănătății mentale. Olivier Agard⁵ subliniază *expressis verbis* că Scheler nu merge până la formularea explicită a ideii „morții omului”, dar există în inima antropologiei sale sentimentul crizei vietății paradoxale, după cum numește Al. Surdu ființa umană, cel puțin sub formele sale legate de tradiție.

Viziunea filosofică scheleriană are de la bun început implicații și consecințe antropologice. Constituirea unor nuclee teoretice tari nu e posibilă fără să ne referim la fondul problemei. Or, Scheler nu ocolește această dimensiune fundamentală a ființei umane ca o componentă intrinsecă, și anume „*ordo amoris*”. Ea asigură întrepătrunderea și interpotențarea reciprocă dintre ființă și valoare, pentru că dimensiunea antropologică ca unitate psiho-fizică nu există fără manifestarea propriu-zisă a psihismului uman.

În mod îndreptățit, sesizează Scheler, dacă Spencer pune accentul pe raportul instrumental în deschiderea omului în și față de lume, Bergson depășește condiția de „homo faber” prin valorizarea intuiției. Contra teoriei lui „homo faber”, și pentru a arăta că omul nu este într-un raport instrumental cu mediul său Scheler ia ca exemplul limbajul uman. Limbajul este „urphenomenon” sau fenomenul originar care definește și exprimă omul. El este și rămâne în cuprinsul unor ființări problematizante, întrucât miezul ființei umane rezidă în împreunarea și actualizarea a ceea ce este ființa, valoarea și limbajul.

Edificiul ideatic în versiunea filosofică scheleriană s-a construit prin interpenetrarea dintre a trăi și a filosofa. El prinde și capătă formă prin aptitudinea și, ulterior, atitudinea de a spiritualiza viața și a-i conferi sprijin și relief axiologic. Metafizica scheleriană e tardivă, dar viziunea sa filosofică are importanță istorică de netăgăduit întrucât articulează elemente ontologice, epistemologice și nu în

⁵ O. Agard, *La question de l'humanisme chez Max Scheler*, în „Revue germanique internationale”, no 10/2009.

ultimul rând iscă un reviriment al ființei umane datorită dezvăluirilor profunde ale experienței morale, axiologice și antropologice deopotrivă. Scheler și-a propus să parcurgă și să etaleze toate nivelele existenței pentru a identifica locul și rolul privilegiat al ființei umane în și față de existență în totalitatea sa. Insului uman Scheler îi conferă o definiție „excentrică”, non-substanțială, paradoxală, întrucât în același timp el este centrat și ex-centrat. De aici poliperspectivismul pe care îl regăsim și îl putem identifica în întreaga sa operă.